

Historický román *Levočská biela pani* v slovenských prekladoch

Ľudovít Varga

Inštitút stredoeurópskych štúdií, Filozofická fakulta, Prešovská univerzita v Prešove
ludovit.varga@mail.unipo.sk

Kľúčové slová: Mór Jókai, slovenské preklady, *Levočská biela pani*, Paříková, Engelmann, historický román

Key words: Jókai Mór, Slovak translation, *The White Lady of Levoča*, Paříková, Engelmann, historical novel

Maďarský spisovateľ obdobia romantizmu Mór Jókai patrí k najvýznamnejším postavám maďarskej románovej literatúry. Bol uznávaný a populárny už počas svojho života, ale mnohé jeho historické romány patria do kánonu maďarskej literatúry. Jeho rozprávačský talent oceňovali jeho súčasníci, ale aj ďalšie generácie maďarských autorov (Merva, 2014, s. 72). Už v 19. storočí mal bohaté čitateľské publikum a dodnes patrí k najčítanejším maďarským autorom. Jeho romány boli preložené do mnohých jazykov, napr. do slovenčiny, češtiny, angličtiny, nemčiny, francúzštiny, taliančiny, holandčiny, poľštiny a dokonca aj do esperanta. Na začiatku sa viac zaujímal o kresbu a maľbu ako o písanie, ale po uznaní, ktoré získal za svoju drámu *Židovský chlapec* (*A zsidó fiú*), dostal chuť písať. Svoj prvý román publikoval s názvom *Všedné dni* (*Hétköznapok*), po úspechu sa venoval len literatúre a písaniu (Szénássy, 1982, s. 28). Počas svojho života Jókai napísal stovky románov a noviel z uhorskej histórie. Preslávil ho najmä román *Zlatý vek Sedmohradska* (*Erdély aranykora*).

Jókai bol aj kľúčovou osobnosťou uhorskej revolúcie: „15. marca 1848 sa tí najlepší z národa pustili do revolučného boja za občiansku zmenu a národnú nezávislosť. V ten deň sa stal okrem Petőfiho jednou z vedúcich osobností aj Mór Jókai. Petőfi pred revolučným davom zarecitoval *Národnú pieseň* (*Nemzeti dal*) a Jókai predniesol *12 bodov* (*12 pont*). V tento deň sa Jókai angažoval v revolúcii a stretol sa s Rózou Laborfalvi (Benke), so svojou neskoršou manželkou“ (Szénássy, 1982, s. 40).

Po neúspešnej revolúcii sa ukrýval v zapadnutej dedine Tardona. Prežíval ťažké dni a týždne a často myslel aj na samovraždu. Napokon sa mu podarilo vymaniť sa z hlbokkej depresie a svojimi historickými románmi sa pokúsil vliť dušu do srdc tých, čo smútia za revolučnými ideálmi (Szénássy, 1982, s. 40–49).

Historické romány

Tradícia európskeho historického románu sa spája s menom Waltera Scotta. Vďaka nemu sa už od prvých desaťročí 19. storočia stal tento žáner populárnou medzinárodnou umeleckou formou. Podobne aj v maďarskom jazykovom prostredí sa tento vplyv prejavil v tvorbe Miklósa Jósiku a Móra Jókaiho. Historický román sa snaží nahradiť epos, ktorý už bol v tej dobe zastaraný. „Romantizmus závislý od histórie. Historický román mieša minulosť so súčasnosťou, nahrádza epos v tom zmysle, že udalosti z minulosti – „staré dobré časy“ – predvádza tak, aby sa z nich dalo poučiť pre súčasnosť. To, samozrejme, znamená do istej miery aj sfalšovanie minulosti“ (Kibédi, 2004, s. 94).

Jókai románovým oživovaním minulosti sa pokúsil zmierniť bolesť národa, preto ho nazvali aj „potešiteľom národa“. „Námet svojich románov čerpal najmä z uhorských dejín. Listovaním v jeho dielach môžeme prejsť celú uhorskú históriu takmer v chronologickom poradí. *Hrad Bálványos* (*Bálványosvár*) – zaujatie uhorskej vlasti, *Turecký svet v Uhorsku*

(*Törökvilág Magyarországon*) – vek tureckej okupácie, *Levočská biela pani* (*A löcsei fehér asszony*) – doba kurucov, *Synovia človeka s kamenným srdcom* (*A kőszívű ember fiai*) – uhorská revolúcia“ (Szénássy, 1882, s. 49).

Jókai písal historické romány už na začiatku svojej spisovateľskej kariéry a používal tzv. Scottovu metódu: predstavuje významné historické udalosti a historické postavy, zároveň sa snaží zostať hodnoverný (Sótér, 1965). „Mór Jókai je jedným zo spisovateľov, ktorí veľmi málo „vymýšľali“, takmer za každým jeho riadkom sa skrýva nejaký napísaný alebo počutý fakt“ (Fried, 1974, s. 84). Viackrát navštívil Sedmohradsko, kde zozbieral rôzne príbehy a legendy k svojim románom. V tejto dobe písal historické romány: *Zlatý vek Sedmohradska* (*Erdély aranykora*), *Turecký svet v Uhorsku* (*Törökvilág Magyarországon*), *Posledné dni Janičiarov* (*Janicsárok végnapjai*) (Nagy, 1975, s. 117–118). Po Sedmohradsku na neho urobila dojem krásna a na historické legendy bohatá krajina Horného Uhorska. Spisovateľ sa nevie vynadávať na kúzlo krajiny, jeho historické romány o kurucoch sa zrodili v rokoch 1880 – 1890. Kurucom sa začal venovať v roku 1882, keď napísal román *Milovať až do krvi* (*Szeretve mind a vérpadig*). Dej románu sa odohráva počas povstania Františka II. Rákócziho, predstavuje život brigádneho generála Lászlóa Ocskaya (Szénássy, 1982, s. 58–64).

Levočská biela pani

Pred napísaním románu *Levočská biela pani* sa Jókai dôkladne pripravil, navštívil Levoču, hrad Krásnu Hôrku, kaštieľ v Betliari a Dobšinskú ľadovú jaskyňu. Počas celej cesty bol všade vítaný s láskou a uznaním. Navštívil členov rodiny Andrásyovcov, aby poskytol čo najpresnejší obraz o postave Istvána Andrásyho, a štyri dni strávil v betliarskom kaštieli Manóa Andrásyho. V Dobšinskej ľadovej jaskyni bol jeho sprievodcom jeden z objaviteľov jaskyne Jenő Ruffinyi. Jókai využil svoj talent aj na kreslenie a maľovanie, do svojich zošitov vedľa poznámok nakreslil napr. Levoču, portrét levočskej bielej panej a tzv. klietku hanby (Szénássy, 1982, s. 63–66).

Pri písaní diela čerpal inšpiráciu zo spišskej legendy o „bielej žene“, ktorá súvisí s obliehaním a okupáciou mesta Levoča v roku 1710 (Förster, 1909, s. 26). „Jókaiho veľmi ovplyvnili rôzne rozprávky, legendy a opisy niektorých regiónov, ktoré slúžili ako historická a literárna látka pre jeho nadchádzajúce diela“ (Merva, 2004, s. 72). Okrem spišskej legendy a študijnej cesty dostal veľkú pomoc od priateľa vedca Kálmána Thalyho, ktorý mu sprístupnil vlastné poznámky o levočskej bielej panej. Jókai tieto zdroje doplnil svojou obrazotvornosťou.

Do istej miery aj zmenil osobnosť postáv, biela pani – Korponayová, rodená Juliana Ghéczyová – bola poháňaná túžbou po moci. V románe Korponayovú vedie iba materinská láska, zradila národ kvôli budúcnosti svojho syna (Nyiri, 2007, s. 355–356). V románe môžeme pozorovať psychologickú zmenu Júlie Korponayovej, ako sa zradkyňa na konci príbehu stane národnou mučeníčkou (Nagy, 1975, s. 218). Pre Jókaiho bola *Levočská biela pani* jedným z jeho najobľúbenejších románov. Na smrteľnej posteli, v posledných chvíľach svojho života, čítal román v túžbe dostať svoju prácu na javisko (Szénássy, 1982, s. 67–80).

Slovenské preklady

„Prvé časopisecké preklady z maďarskej poézie sa začali objavovať začiatkom 60. rokov. Pravda, z maďarčiny sa prekladalo už aj predtým, boli to však väčšinou diela autorov z iných literatúr, maďarský preklad plnil len funkciu sprostredkujúcu. (...) Prvým časopisecky uverejneným prekladom z maďarskej literatúry bola filozofujúca vlastenecká báseň Mihálya Vörösmartyho *Szózat*, poslovenčená bola Michalom Mácsaym a zverejnená pod názvom *Ozýv*. Báseň *Szózat* vyšla v slovenskom preklade po prvýkrát v roku 1860 v maďarskom politickom periodiku *Magyar Sajtó* (*Maďarská tlač*)“ (Tomiš, 2000, s. 25).

Z maďarských prozaikov preferovali prekladatelia diela Móra Jókaiho a Kálmána Mikszátha. Diela Jókaiho publikovali v beletristickom mesačníku *Dunaj*, v časopisoch

Dennica, *Národné noviny* a *Živena*. Diela klasikov maďarskej literatúry: Šándora Petőfiho, Móra Jókaiho a Kálmána Mikszátha publikoval aj *Slovenský denník*, ktorý vychádzal v Budapešti. Mesačník *Obzor* uverejňoval Jókaiho prózu na pokračovanie s názvom *Anjel krvepreliatia* (*A vérontás angyala*) v preklade Daniela Bacháta. *Slovenské noviny*, ktoré redigoval Viktor Hornyánszky, vydali najväčší počet prekladov z maďarskej literatúry. Noviny vychádzali v rokoch 1886 – 1900 trikrát týždenne, neskôr takmer denne až do roku 1918. Z maďarských prozaikov boli najpopulárnejší Kálmán Mikszáth (57 poviedok) a Mór Jókai (25 poviedok). Na tvorbu Petőfiho a Jókaiho sa koncentroval aj týždenník *Svornosť* uprednostňujúci tematiku uhorskej revolúcie (1848 – 1849). V Prešove vychádzal v šarišskom nárečí týždenník s názvom *Naša zastava*, ktorá uviedla pätnásť próz od Móra Jókaiho (Tomiš, 2000, s. 13–30).

„Prvé významnejšie edičné podujatie predstavuje *Románová bibliotéka*, prinášajúca medzi dielami iných inojazyčných autorov aj preklady románov M. Jókaiho *Páter Peter* a *Nový zemský pán*. Edícia *Románová bibliotéka* bola individuálnym vydavateľským pokusom martinského advokáta a priaznivca literatúry Gustáva Izáka (1847 – 1937), ktorý si za cieľ vytýčil sprístupniť diela významných inonárodných spisovateľov náročnejším slovenským čitateľom“ (Tomiš, 2000, s. 40). Kritika neraz vyčítala Jókaimu historickú nepresnosť, napriek tomu bol veľmi populárnym a v širokých kruhoch čítaným spisovateľom. Svedčia o tom aj početné slovenské preklady.

Medzi inými vydali v slovenskom jazyku nasledujúce romány:

Názov prekladu	Názov originálu	Prekladateľ/ka
Cigánsky barón	A cigánybáró	Štefan Gál
Čierne diamanty	Fekete gyémántok	Július Albrecht
Malí králi	A kiskirályok	Štefan Gál
Milovaný až na popravisko	Szeretve mind a vérpadig	Štefan Gál
Nový zemepán	Az új földesúr	Milan Žuffa
Rab Ráby	Rab Ráby	Anton Plevka
Synovia človeka s kamenným srdcom	A kőszívű ember fiai	Viktor Šándor
Šialenci lásky	A szerelem bolondjai	Marta Lesná
Zlatý človek	Az aranyember	Anton Plevka
Zoltán Kárpáthy	Kárpáthy Zoltán	Štefan Gál

Tabuľka 1 Preložené romány Móra Jókaiho

Z románu *Levočská biela pani* vydali viacero slovenských prekladov. Vzhľadom na popularitu románu prešli tieto preklady niekoľkými opätovnými vydania, ktoré v porovnaní s pôvodným prekladom obsahujú viac či menej úprav. Pri písaní tejto štúdie sme originál skúmali a porovnávali s tromi slovenskými prekladmi:

Názov	Prekladateľ/ka (autor)	Jazyk	Rok vydania	Vydavateľ
A lócsei fehér asszony	Jókai Mór	maďarský	1966	Szépirodalmi Könyvkiadó
Levočská biela pani	Valéria Paříková	slovenský	1957	Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry
Levočská biela pani	Valéria Paříková	slovenský	1974	Tatran
Levočská biela pani	Alfréd Engelmann	slovenský	2006	Petit Press, a. s.

Tabuľka 2 Slovenské preklady románu *Levočská biela pani*

Preklady Valérie Paříkovej

Vo vydaní románu z roku 1974 bol použitý preklad V. Paříkovej z roku 1957, napriek tomu možno medzi týmito dvoma knihami zistiť niekoľko rozdielov. Vo vydaní z roku 1957 Ján Hála predstavuje pomocou ilustrácií hlavné udalosti knihy a pomôže nám ponoriť sa do kúzla tej krásnej doby. Toto vydanie sa však nelíši iba pekne spracovanými ilustráciami z novšieho vydania. Obsahuje aj štúdiu, ktorú napísal Tibor Tóth s názvom *O Jókaim – Tentoraz ani nie domýšľavo*. Autor v štúdiu stručne predstavuje Jókaiho, píše o pôvode románu, o zdrojoch, ktoré Jókai použil, a stručne predstavuje dobu kurucov. Štúdiu preložil do slovenčiny Július Albrecht. Podľa nášho názoru je táto štúdia na konci knihy užitočná, pretože obsahuje veľa informácií, ktoré si čitateľ možno vôbec neuvedomil alebo o nich ani nevedel. Román sa tak stáva zrozumiteľnejší. Toto vydanie obsahuje na konci aj *Poznámky a vysvetlivky*, ktoré spracoval Anton Plevka, prekladateľ viacerých románov, napr. *Zlatý človek* (*Az aranyember*) a *Rab Ráby*. Poznámky významne prispievajú k porozumeniu textu, najmä pre čitateľov, ktorí uhorské dejiny nepoznajú. Medzi vysvetlivkami nájdeme známe historické osobnosti, ako napr. Gábor Bethlen, Miklós Bercsényi, László Ocskay a kráľ svätý Ladislav. Tieto mená pre maďarských čitateľov nevyžadujú vysvetlenie, no slovenským čitateľom pomáhajú ešte lepšie spoznať uhorské dejiny. Poznámky obsahujú okrem historických postáv aj množstvo ďalších vysvetlení. V novšom vydaní tieto „problematické“ slová nie sú nijako vysvetlené. Preložený text je na prvý pohľad v oboch vydaniach úplne rovnaký, len po bližšom skúmaní vidíme, že v novšej verzii došlo k niekoľkým zmenám. Výrazný rozdiel nájdeme v preklade krstných mien. Vo verzii z roku 1957 Paříková prekladala väčšinu krstných mien podľa pravidiel maďarského pravopisu, napr. István Andrassy, László Ocskay, Sándor Károlyi, Orbán Czelder, Terca, Mihály Apafi. Vo vydaní z roku 1974 nahradila krstné mená ekvivalentmi cieľového jazyka, napr. Štefan Andrassy, Ladislav Ocskay, Alexander Károlyi, Urban Czelder, Terka, Michal Apafi. Nájdeme tam aj také krstné mená, ktoré boli v obidvoch vydaniach nahradené ekvivalentmi cieľového jazyka, napr. Juraj Thurzo, Fraňo Rákóczi, svätý Ladislav – tie sa však vyskytujú iba v malom počte.

Podľa Pavla Horvátha: „V slovenskej historiografii pretrvávala dlho neistota nielen pri písaní šľachtických priezvisk, ale aj pri priezviskách osôb patriacich do iných spoločenských vrstiev. Pravdepodobne je to dôsledkom skutočnosti, že Slovensko bolo do roku 1918 súčasťou Uhorska, v ktorom kvôli nadradenosti moci uhorskej vládnucej triedy písali priezviská hlavne podľa maďarského pravopisu“ (Horváth, 1988, s. 99). Keď Paříková a Engelmann prekladali román *Levočská biela pani*, pravidlá na písanie historických osobných mien z uhorskeho obdobia slovenských dejín ešte vôbec neboli jednotné. Priezviská – okrem výnimiek – prekladateľka prebrala z pôvodného diela bez zmien, napr. Andrassy, Czelder, Serédy, Szentkirályi, Korponay. Príklady nájdeme aj na to, ako prekladateľka prispôsobila priezviská slovenskému pravopisu, napr. Probst, Hus (v originále Probszt, Husz). Pri prekladoch priezvisk nájdeme rozdiely medzi týmito dvoma vydaniami len ťažko, avšak aj tu nájdeme výnimky, napr. Ilona Zrínyiová – Ilona Zrínska, Zápolyovcov – Zápol'ských, Máriássyovcov – Mariássyovcov.

Podľa platných pravidiel slovenského pravopisu¹: „Mená osôb vystupujúcich v uhorskom období slovenských dejín (do roku 1918), písané dosiaľ nejednotne (zložkovým alebo maďarským pravopisom), píše sa podľa zásad slovenského pravopisu; odstraňujú sa aj zdvojené a ďalšie nefunkčné písmená, najmä h, a kvantita v nich podlieha rytmickému zákonu. (...) O písaní i, y v týchto menách platí, že po samohláskach a po všetkých spoluhláskach okrem tvrdých d, t, n sa píše i. (...) Po tvrdých spoluhláskach d, t, n sa píše y. (...) V slovenskej podobe sa píše tie mená, ktoré sú v takejto podobe historicky doložené.“

¹ Dostupné na internete: < <https://www.juls.savba.sk/ediela/psp2000/psp.pdf> > [Cit. 2020-07-10.]

Preklady zemepisných názvov sú v oboch dielach vo väčšine prípadov rovnaké. Paříková zemepisné názvy nahradila ekvivalentmi cieľového jazyka, napr. Krásna Hôrka (Krasznahorka), Levoča (Lőcse), Prešov (Eperjes), Košice (Kassa), Váh (Vág), Slaná (Sajó), Debrecín (Debrecen). Pri niektorých maďarských mestách a obciach prebrala prekladateľka formu z originálu, napr. Somlyó, Hódmezővásárhely, Tiszaeszlár, Szolnok, Nyíregyháza. V novšom vydaní došlo oproti pôvodnému prekladu k niekoľkým zmenám, ale aj tu iba zriedkavo nájdeme také zemepisné názvy, ktoré boli opravené/prepísané, napr. Munkács – Mukačevo, Békéscsaba – Békešská Čaba. Vo vydaní z roku 1957 bolo maďarské mesto Eger preložené dvoma spôsobmi. Na začiatku románu použila prekladateľka ekvivalent cieľového jazyka – Jäger, o niekoľko kapitol neskôr prebrala formu z originálu – Eger.

V 19. storočí bol prirodzený tzv. zmiešaný jazyk – zmes nemeckých, francúzskych, latinských a anglických slov. István Fried vo svojej štúdií poukázal na to, že Jókaiho romány odzrkadľujú „zmiešaný jazyk“ veľmi presne (Fried, 2005, s. 15). V románe Jókai latinské, nemecké alebo francúzske výrazy nevysvetľuje, pretože v tom čase boli používané často. Paříková vo väčšine prípadov prevzala cudzie slová a vety nezmenené zo zdrojového textu, pod čiarou ich preložila do slovenčiny a vysvetlila ich, napr. „Feras mihi clavim pincernarum!“ (vysvetlivka: (lat.) Dones mi kľúče od pivnice). V novšom vydaní sú niektoré latinské výrazy preložené priamo v texte, napr. mestské macellum (vysvetlivka: (lat.) tržnica) – mestská tržnica, pretenciami (vysvetlivka: (lat.) požiadavky) – požiadavkami. Výraznejší rozdiel medzi pôvodným prekladom a medzi upravenou verziou nájdeme iba pri prekladoch krstných mien. Používanie slovenského ekvivalentu krstných mien uľahčuje čitateľovi prijatie textu, ale pokiaľ sú priezviská v maďarčine, môžu čitateľa popliesť.

Preklad Alfréda Engelmana

Engelmann použil pri preklade krstných mien a priezvisk podobnú metódu ako Paříková v preklade z roku 1957. Vo väčšine prípadov ponechal maďarskú formu krstných mien. Zo šiestich príkladov, ktoré sú uvedené pri prekladateľke, preložil štyri rovnako aj Engelmann (István Andrassy, László Ocskay, Sándor Károlyi, Orbán Czelder). Vo zvyšných dvoch prípadoch boli mená nahradené ekvivalentom cieľového jazyka: Terka, Michal Apafi (ako sa nachádza v upravenom vydaní u Paříkovej). Engelmann prebral priezviská – ako aj Paříková – z originálu. Ak porovnáme preklady Paříkovej a Engelmana, nájdeme v preklade mien a priezvisk iba minimálne rozdiely. Jeden takýto rozdiel nájdeme pri preklade mena gréckej čarodejnice Circe. Jókai v románe Korponayovú nazýva levočská Circe. Engelmann používa slovenskú formu mena, prekladá ho ako levočská Kirké, ale k pomenovaniu neposkytuje nijaké vysvetlenie. Tým, ktorí nepoznajú Odyseovu dobrodružnú cestu, toto prirovnanie veľa nepovie. Paříková prebrala meno Circe z pôvodného diela od Jókaiho. V knihe z roku 1957 nájdeme aj presné vysvetlenie, kto bola Circe (Kirké), čím sa text stane pre čitateľa zrozumiteľnejším.

Preklad Paříkovej a Engelmana je pri zemepisných názvoch takmer zhodný. Engelmann tiež nahrádza maďarské výrazy slovenskými ekvivalentmi. Príklady, ktoré sme skúmali pri Paříkovej – Krásna Hôrka, Levoča, Prešov, Košice, Váh, Slaná, Debrecín –, prekladal Engelmann totožne. V niektorých prípadoch ponechal tiež zemepisné názvy v origináli – Somlyó, Hódmezővásárhely, Tiszaeszlár, Szolnok, Nyíregyháza. Pri skúmaní prekladu zemepisných názvov sme medzi týmito dvoma prekladmi našli iba niekoľko rozdielov: hegyaljských vinohradov – tokajských vinohradov; na vrchu Scheibe – na vrchu Šajba, čiernohorským – Čierneho vrchu.

Najväčší kontrast medzi prekladmi nájdeme pri skúmaní prekladu cudzích – latinských, nemeckých, francúzskych – slov. Kým Paříková prevzala cudzie slová zo zdrojového textu a potom ich význam vysvetlila pod čiarou, Engelmann používal komentáre pod čiarkou veľmi zriedka. Snaží sa uľahčiť text pre čitateľa tým, že niektoré cudzojazyčné výrazy prekladá do slovenčiny, napr. mrežová klietka (Ketterhäuschen), srdcová dáma (coeur dame), ozajstná

diablica (diabliesse en falbala), plná moc (plenipotencia), ľúbostný lístok (billet doux), požiadavka (impetráció). Engelmann v preklade často vysvetľuje cudzojazyčné výrazy okamžite. Od textu románu ich oddeľuje pomlčkou alebo zátvorkou, napr. leprosum ecclesia – cirkev malomocných, regina mea – kráľovná moja, ad captandam benevolentiam – na získanie dobrej vôle, votum castitatis – sľub čistoty. Vďaka týmto riešeniam sa slovenským čitateľom znižuje počet rušivých prvkov v texte. Na konci 19. storočia boli pre čitateľov tieto pojmy prirodzené, ale pre dnešného čitateľa sú už ťažko pochopiteľné. Okrem preložených a vysvetlených výrazov nájdeme v texte aj také, ktoré prebral z pôvodného románu bez zmeny, napr. syllogismus cornutus, Spiritus sanctus, lapis nefriticus, datum ut supra. V týchto prípadoch chýba vysvetlenie cudzojazyčných pojmov, pretože ich porozumenie môže dnešným čitateľom robiť problém. Paříková tieto pojmy vysvetlila.

Preklad historických etnoným Uhor a Maďar

V slovenčine je rozdiel medzi výrazmi Uhorsko – Maďarsko a uhorský – maďarský. Maďarský jazyk takýto rozdiel nepozná, používa sa iba Magyarország a magyar. V slovenskom jazyku Milan Majtán vzťah medzi lexémami Uhor, Uhorsko, uhorský a Maďar, Maďarsko, maďarský zaznačil a charakterizoval takto:

1. „V predobrodeneckom období sa v slovenčine používali iba slová utvorené z etnonyma Uhor, a to aj vo významoch vychádzajúcich z označenia štátneho útvaru, aj vo významoch označujúcich etnicitu maďarského národa”;
2. „V obrodeneckom období sa od konca 18. stor. začalo v slovenčine používať aj etnonymum Maďar a od neho odvodené slová vo významoch vychádzajúcich z etnicity maďarského národa, etnonymum Uhor v tomto význame postupne ustupovalo a od polovice 19. stor. označovalo najčastejšie už iba slová označujúce súvislosti so štátnym útvarom (Uhorsko)”;
3. „Po rozpade Rakúsko-uhorskej monarchie r. 1918 a v súčasnej slovenčine patrí etnonymum Uhor a jeho odvodeniny medzi historizmy” (Majtán, 2008, s. 46).

Jókai vo svojom románe používal iba výrazy Maďarország (Magyarország) a maďarský (magyar). Názov krajiny prekladateľom nespôsobil žiadne problémy. Výraz Maďarország preložili obaja prekladatelia vždy správne: Uhorsko. Keď sa v románe výraz maďarský používal ako jazyk – „hovorí po maďarsky, svoje vedomosti maďarskej reči, nehovorí inak, iba po maďarsky, preložený do maďarčiny“ – prekladatelia vždy použili výraz maďarský.

Vyskytli sa aj také frázy, pri ktorých sme cítili, že terminológia v prekladoch diela *Levočská biela pani* je veľmi variabilná a nejasná. Niektoré pojmy prekladateľom nie sú jasné, používajú ich nesytemovo a náhodne. Jadrom príbehu je boj za slobodu. Paříková najprv túto skutočnosť preložila „boj Maďarov za slobodu“, neskôr, keď sa stretla s tým istým viacslovným pomenovaním, už ho preložila takto: „uhorský boj za slobodu“. Engelmann používal jednotne viacslovné spojenie „maďarský boj za slobodu“. Keďže v Uhorsku žilo v tej dobe viacero národností a povstania sa nezúčastnili iba Maďari, bol by správnejší preklad: „uhorského boja za slobodu“.

Pri preklade slovného spojenia „magyar nemzet“ tiež nájdeme nejasnosť:

Originál	V. Paříková	A. Engelmann
magyar nemzet irányában	voči maďarskému národu	maďarskému národu
magyar nemzet	uhorský národ	maďarský národ
magyar nemzet	uhorský národ	uhorský ľud

Tabuľka 3 Preklad slovného spojenia uhorský národ – maďarský národ

Ako je zrejmé z tabuľky, preklad nie je jednotný. Prekladatelia používajú výrazy maďarský a uhorský náhodne.

Pri preklade „magyar urak és főurak“ (uhorskí páni a magnáti) Paříková jednotne použila výraz uhorskí, napr. uhorskí magnáti, uhorskí veľmoži, uhorskí páni. Engelmann pri preklade výrazu magnáti použil výraz maďarskí. Pri rekapitulácii sme našli iba jednu výnimku, keď slovné spojenie „magyar urak és főurak“ prekladal ako „uhorských magnátov“. V prípadoch týkajúcich sa uhorských pánov, a nie magnátov alebo veľmožov, Engelmann zvolil preklad „uhorskí páni“. V románe sú uvedené pomenovania pánov, magnátov a veľmožov všeobecne, nie konkrétnych osôb. Keďže v románe *Levočská biela pani* sú uvedení ľudia žijúci v Uhorsku, o ktorých nevieme presnejšie informácie, považujeme za správnejší preklad Paříkovej, ktorá použila výrazy „uhorskí magnáti“ a „uhorskí páni“.

Záver

Mór Jókai je jedným z hlavných predstaviteľov maďarskej románovej literatúry. Jeho romány sú populárne aj v zahraničí, preložili ich do mnohých jazykov, ako napr. aj do slovenčiny. Román *Levočská biela pani* môže ľahko zaujať pozornosť slovenských čitateľov, pretože sa dej románu odohráva na území Slovenska v kuruckom období. Dielo preložili viacerí slovenskí prekladatelia. V štúdiu sme skúmali a porovnali preklad Valérie Paříkovej a Alfréda Engelmana. Podľa nášho názoru bol preklad od Paříkovej (*Levočská biela pani*, 1957) presnejší a zrozumiteľnejší ako preklad Engelmana. Pri preklade historických osobných mien z uhorského obdobia slovenských dejín a pri zemepisných názvoch nájdeme v dvoch prekladoch iba minimálne rozdiely. Engelmann sa pokúsil zjednodušiť román tým, že veľa cudzích výrazov preložil do slovenčiny, no zároveň ich v hojnom počte iba prebral z originálneho diela a nechal ich bez komentára. Pri preklade historických pojmov „Uhor“ a „Maďar“ sme zistili, že prekladatelia ich niekedy používajú nesystémovo a náhodne.

Literatúra:

- FÖRSTER, J. (1909): *Közlemények Szepes vármegye múltjából*. Lőcse: Reiss J. T. Könyvnyomó Intézete.
- FRIED, I. (1974): Jókai Mór szlovák tárgyú regényeinek forrásaihoz. In: *Irodalomtörténeti Közlemények*, 78/1, s. 84–87.
- HITES, S.: A történelmi regény. [Cit. 2020-10-07.] Dostupné na internete: <http://www.arkadiafolyoirat.hu/images/000_irodalom/IRO003_TAN_hites.pdf>
- HORVÁTH, P. (1988): A történelmi család- és vezetéknevek szlovák átírásának irányelveiről és szükségességéről. In: L. Szarka (ed.): *Magyar és csehszlovák történészek eszmecsereje a régi Magyar család- és személynevek valamint a helynevek írásmódjáról*. Budapest: MTA TTI.
- KIBÉDI, V. A. (2004): Történelem, történet, regény. In: *Tiszatáj*, 58/4, s. 93–97.
- MAJTÁN, M. (2008): Slová Uhor a Maďar v staršej slovenčine. In: B. Ábrahám (ed.): *Maďarsko-slovenské terminologické otázky*. Pilíšska Čaba – Ostrihom: KUPP FF – Výskumná skupina strednej Európy Sv. Vojtecha, s. 43–49.
- MERVA, A. (2014): Jókai és a Felvidék: Jókai felvidéki témájú regényeinek háttéréhez. In: *Tempevölgy* 2014/02, s. 72–81.
- NAGY, M. (1975): *Jókai Mór alkotásai és vallomásai tükrében*. Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó.
- NYIRI, P. (2007): Krasznahorka vára és a hűség mítosza (Jókai Mór: A lőcsei fehér asszony). In: D. Kováts (ed.): *Széphalom 17. A Kazinczy Ferenc Társaság Évkönyve*. Sátoraljaújhely: Kazinczy Ferenc Társaság, s. 355–361.
- Pravidlá slovenského pravopisu* (2013). M. Považaj (ed.) 4. nezmenené vydanie. Bratislava: Veda. [Cit. 2020-07-10.] Dostupné na internete: <<https://www.juls.savba.sk/ediela/psp2000/psp.pdf>>
- SÓTÉR, I. (1965): *A magyar irodalom története IV*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- SZÉNÁSSY, Z. (1982): *Jókai nyomában*. Bratislava: Madách Könyv és Lapkiadó n. v.
- TOMIŠ, K. (2000): *A magyar irodalom a szlovák kultúrában I. (1860 – 1918)*. Bratislava: Veda.

Summary

The historical novel of *The White Lady of Levoča* in Slovak translations

In my study, I examine and compare Jókai Mór's *The White Lady of Levoča* novel in a Slovak translation. Jókai is one of the most significant representatives of Hungarian novel literature, his novels have also achieved great success abroad, and they have been translated into many languages. Jókai was writing the novel "The White Lady of Levoča" based on a legend. The novel portrays the life of Korponayné Ghéczy Julianna, her psychological development, how a traitor become a national hero. The novel gives us an insight into the last month of the Rákóczi War of Independence and the period after its ending. The Slovak translations may be interesting for the Slovak readers, mostly because the novel's plot takes place mainly in the territory of today's Slovakia. In my study I examine Valéria Paříková and Alfred Engelmann translations. I examine two versions of Paříková's translation, and I also compare them separately. I cover the translation of surnames, first names place names and foreign words and the use of terms "Madar" and "Uhor".